

UNIVERSITATEA "OVIDIUS" DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE TEOLOGIE
DOMENIUL DE DOCTORAT: TEOLOGIE

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

Hristologia și Mariologia
în gândirea teologică a Sfântului Chiril al Alexandriei

Conducător de doctorat

Prof. Univ. Dr. GHEORGHE F. ANGHELESCU

Doctorand

POPA EDVICA

Constanța

2021

CUPRINS

LISTA DE ABREVIERI	4
I. INTRODUCERE.....	6
I.1. ARGUMENT	6
I.2. PERSONALITATEA SFÂNTULUI CHIRIL AL ALEXANDRIEI.	11
VIAȚA ȘI OPERA SA	11
1.2.3. VIAȚA SFÂNTULUI CHIRIL AL ALEXANDRIEI.....	12
1.2.2. OPERA SFÂNTULUI CHIRIL	14
II. PRELIMINARIILE HRISTOLOGIEI CHIRILIENE. DE LA	
CĂDEREA ÎN PĂCAT LA RESTAURAREA ÎN HRISTOS.....	18
II.1. PĂCATUL STRĂMOȘESC ȘI CONSECINȚELE ACESTUIA	18
II.1.1. PĂCATUL STRĂMOȘESC ȘI PROBLEMA RĂULUI.....	19
II.1.2. CONSECINȚELE PĂCATULUI.....	36
II.1.3. PĂCATUL CA BOALĂ.....	56
II.2. RESTAURAREA NATURII UMANE	80
II.2.1. RESTABILIREA «CHIPULUI»	80
II.2.2. ASUMAREA REALĂ A FIRII OMENEȘTI.....	87
II.2.3. JERTFĂ ȘI RESTAURARE.....	114
III. CONCEPTELE CONSTITUTIVE ALE HRISTOLOGIEI	
SFÂNTULUI CHIRIL AL ALEXANDRIEI	145
III.1. IISUS HRISTOS – FIUL LUI DUMNEZEU.....	145
III.1.1. IISUS HRISTOS - CUVÂNTUL ÎNTRUPAT.....	145
III.1.2. ASPECTUL DE CHENOZĂ AL ÎNTRUPĂRII.....	151
III. 2. IISUS HRISTOS – FIUL OMULUI	153
III.2.1. ENIPOSTAZIEREA LA SFÂNTUL CHIRIL AL ALEXANDRIEI.....	153
III.2.2. FIREA UMANĂ A MÂNTUITORULUI IISUS HRISTOS	157

III.3. RAPORTUL DINTRE FIREA DUMNEZEIASCĂ ȘI FIREA OMENEASCĂ ÎN PERSOANA LUI IISUS HRISTOS	159
III.3.1. MODUL UNIRII CELOR DOUĂ FIRI	159
III.3.2. DISTINCȚIA CELOR DOUĂ FIRI DUPĂ UNIREA IPOSTATICĂ	165
III.3.3. EXPLICAREA FORMULEI CHIRILIENE: «O SINGURĂ FIRE ÎNTRUPATĂ A LUI DUMNEZEU-CUVÂNTUL»	175
III.3.4. CONSECINȚELE UNIRII IPOSTATICE	178
IV. HRISTOLOGIA SFÂNTULUI CHIRIL ÎN CONTEXTUL HRISTOLOGIEI SECOLULUI V	196
IV. 1. SIMBOLUL DE UNIRE DIN 433 ÎNTRE SFÂNTUL CHIRIL ȘI ANTIOHIENI	196
IV. 2. CARACTERUL CHIRILIAN AL DEFINIȚIEI DOGMATICE DE LA CALCEDON – 451	202
IV.3. LIMITELE LIBERTĂȚII UMANE ÎN TEOLOGIA PATRISTICĂ RĂSĂRITEANĂ ȘI APUSEANĂ: SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI ȘI FERICITUL AUGUSTIN ...	215
IV.3.1. PREMISELE PATRISTICE	216
IV.3.2. PERSPECTIVA UNIRII IPOSTATICE	219
IV.3.3. LIBERTATE ȘI CONSTRÂNGERE ÎN TEOLOGIA APUSEANĂ ..	222
IV.3.4. REFORMĂ ȘI LIBERTATE	227
V. INFLUENȚA MARIOLOGIEI SFÂNTULUI CHIRIL ASUPRA TEOLOGIEI ORTODOXE	230
V.1. SFÂNTA FECIOARĂ MARIA – NĂSCĂTOARE DE DUMNEZEU	235
V.2. „PURUREA FECIORIA”- (AIPARTHÉNIA) MAICII DOMNULUI	235
V.3. MAICA DOMNULUI, „NĂSCĂTOARE DE DUMNEZEU” (THEOTOKOS) ...	247
V.4. MAICA DOMNULUI, „MIJLOCITOAREA”	257
V.5. EPILOGUL ICONOGRAFIC AL MARIOLOGIEI SFÂNTULUI CHIRIL	265
V.5.1. ICOANELE MAICII DOMNULUI CU PRUNCUL ÎN BRAȚE ...	265
V.5.2. MAICA DOMNULUI – MIJLOCITOAREA	266
V.5.3. MAICA DOMNULUI – OCROTITOAREA	267
V.5.4. MAICA DOMNULUI – POVĂȚUITOAREA	269
V.5.5. MAICA DOMNULUI – CĂLĂUZITOAREA	270
V.5.6. MAICA DOMNULUI – MÂNGÂIETOAREA	271
V.5.7. MAICA DOMNULUI – RUGĂTOAREA	272
V.6. SĂRBĂTORI ÎN CINSTEA MAICII DOMNULUI	273
VI. FINALITATEA CHIPULUI HRISTIC	277
VII. CONCLUZII	292
BIBLIOGRAFIE	296
ANEXE	316

Cuvinte cheie: *hristologie, mariologie, păcatul strămoșesc, chip, asemănare, unire ipostatică, libertatea umană, theotokos, iconografie, dogmă, răscumpărare, îndumnezeire, antropologie, revelație*

REZUMAT

Lucrarea de față, având titlul "Hristologia și Mariologia în gândirea teologică a Sfântului Chiril al Alexandriei", reprezintă o analiză și o sistematizare a principalelor capitole ale dogmei despre unirea ipostatică și consecințele ei, având ca punct de plecare opera Sfântului Chiril al Alexandriei, autor definitoriu pentru hristologia ortodoxă. Niciun altul, fie acceptat de Biserică, fie contestat nu a născut atât de multe întrebări sau nu a oferit atât de multe răspunsuri pe o temă capitală a învățăturii creștine. Dacă Sfântul Atanasie cel Mare a avut un rol esențial în construcția dogmei trinitare, Sfântul Chiril al Alexandriei este cel care a putut trece dincolo de dificultățile înțelegerii umane spre sensul tuturor lucrurilor: opera soteriologică a Fiului lui Dumnezeu întrupat.

Parcurgând scrierile marelui ierarh alexandrin, observăm accentul pus pe complementaritatea dogmelor, deodată cu fundamentul hristologic al acestor adevăruri de credință revelate și păstrate-explicitate de Biserică în vederea mântuirii. Dogmele Bisericii reprezintă expresia imanentă a gândurilor și rațiunilor transcendente existente din veșnicie în Dumnezeu sau *întruparea* cuvintelor dumnezeiești privitoare la sensul și rațiunea de a fi a lumii create.

Unitatea dogmelor nu este generată de vreun principiu abstract; baza unitară a dogmelor nu o constituie un sistem de valori și de idei sau un raționament omenesc, ci *Persoana lui Hristos*, care unește în Sine cerul cu pământul, creatul cu necreatul: «Dogmele creștine sunt multe și totuși una, pentru că Hristos e unul, dar în El sunt date toate condițiile și toate mijloacele îndumnezeirii noastre. Iar, Persoana lui Hristos, ca Fiu al lui Dumnezeu întrupat, și, de aceea, și opera Lui, pornește din Treime spre a readuce pe oameni în comuniune cu Treimea»¹. Hristos este Adevărul Unic sau Sânul absolut al tuturor sensurilor și rațiunilor. Însă, El nu este numai Rațiunea Supremă, ci și Fiul Tatălui, Persoana de Care Tatăl Se bucură împreună cu Duhul. În Hristos, Sfânta Treime

¹ Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă (TDO)*, vol. 1, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române (IBMBOR), București, 1996, p. 58.

Se revelează drept Izvorul întreit personal al înfierii noastre. Dogma hristologică face evidentă baza trinitară a tuturor adevărilor de credință.

Particularitățile teologice ale operei Sfântului Chiril le reprezintă sinteza hristologică, marcată de perspectiva soteriologică, și iconomia trinitară a mântuirii. *Hristocentrismul* gândirii sale nu este în contradicție cu *teologia Duhului*, accentuarea Persoanei lui Hristos fiind concomitentă cu evidențierea intersubiectivității treimice atât în plan intratrinitar, cât și în manifestările iubitoare *ad extra* ale Tatălui prin Fiul, în Duhul Sfânt. Afirmarea hristocentrismului deodată cu mărturisirea dimensiunii trinitare a realizării operei de mântuire pune în evidență caracterul triadologic al dogmelor sau îl arată pe Sfântul Chiril drept «depozitarul prin excelență al moștenirii duhovnicești și teologice» a Sfântului Atanasie și a viziunii treimice de sorginte capadociană².

Potrivit Sfântului Chiril, Persoana divino-umană a lui Hristos reprezintă *temelia* credinței în Sfânta Treime: «Întrucât a fost așezată mai înainte în noi credința lipsită de curiozitate, ca o temelie, pe aceasta se clădește așadar, cunoștința, care ne ridică «la măsura vârstei» lui Hristos și «la bărbatul desăvârșit» și duhovnicesc. Pentru aceasta, zice și Dumnezeu undeva: «Iată, Eu voi pune în temeliile Sionului o piatră aleasă, în capul unghiului, de mare preț»³. Căci Hristos ne este început și temelie spre sfințire și dreptate, desigur prin credință, iar nu altfel. Fiindcă așa Se sălășluiește întru noi»⁴. Credința în Sfânta Treime este punctul de plecare spre comuniunea cu Tatăl în Fiul, prin Sfântul Duh.

Ideea de îndumnezeire, ca participare la viața comunională în iubire a Sfintei Treimi, constituie o altă notă dominantă a gândirii teologice a Sfântului Chiril. A fi *în Dumnezeu (îndumnezeit)* înseamnă a fi în comuniune, adică a persista ca persoană. Comuniunea și persistența ca persoană sunt interdependente și presupun împărtășirea de Persoana Supremă sau de comuniunea desăvârșită a Persoanelor Sfintei Treimi. Viața dumnezeiască desăvârșită postulează concomitența plenară a unității de ființă și a diversității Persoanelor. Baza comuniunii desăvârșite o constituie unica natură dumnezeiască

² Cf. Pr. Prof. Boris Bobrinskoy, *Taina Preasfintei Treimi*, traducere din limba franceză de Măriuca și Adrian Alexandrescu, Editura (Edit.) IBMBOR, București, 2005, p. 294.

³ Is. 28, 16.

⁴ Sfântul Chiril al Alexandriei, *Comentariu la Evanghelia Sfântului Ioan (Comentariu la Ioan)*, 4, 4, PG, 73, 629A.

sau ipostazierea aceleiași firi în mod deplin, prin primirea ei întreagă de la Tatăl prin naștere și purcedere. Astfel, comuniunea noastră ca persoane implică participarea prin har la natura dumnezeiască subzistentă în Tatăl, Fiul și Sfântul Duh. Dacă «unitatea neconfundată între Persoanele divine este asigurată de comunitatea de natură»,⁵ atât comuniunea cu Dumnezeu cât și cea între noi presupune imprimarea noastră cu puterile și însușirile dumnezeiești ale naturii întreit-ipostaziate. Datorită acestui fapt subliniază Sfântul Chiril *părtășia noastră la firea dumnezeiască*.

*

Prezenta lucrare cuprinde șapte secțiuni prima și ultima dintre ele fiind reprezentate de Introducere și Concluzii. Am preferat această împărțire întrucât încă din *Introducere* am stabilit nu doar amănuntele de ordin tehnic legate de elaborarea lucrării (justificarea alegerii subiectului, scop, metode de cercetare, structura lucrării), dar am inserat totodată, o prezentare actualizată a vieții și operei Sfântului Chiril al Alexandriei, pregătind cadrul expunerii din următoarele părți.

Partea a doua, intitulată „Preliminariile hristologiei chiriliene. De la căderea în păcat la restaurarea în Hristos”, debutează cu prezentarea sumară a cadrului hristologic privind starea omului căzut, urmările ei și restabilirea naturii umane prin jertfa restauratoare a Mântuitorului Hristos pentru neamul omenesc.

După căderea în păcat, îndumnezeirea devine și mântuire sau înomenire a unei Persoane din Sfânta Treime pentru restabilirea harică și ontologică a omului: Dumnezeu Se face om pentru ca omul să fie făcut dumnezeu. În Hristos, natura omenească ajunge la împărtășirea și unirea desăvârșită cu firea dumnezeiască, devenind izvorul comuniunii noastre cu Dumnezeu.

Partea a treia expune și analizează „Conceptele constitutive ale hristologiei Sfântului Chiril al Alexandriei” reprezintă o analiză a principalelor aspecte ale Întrupării Fiului lui Dumnezeu devenit Fiul Omului, precum și raportul dintre firea dumnezeiască și firea omenească în Persoana divino-umană a lui Iisus Hristos.

⁵ Idem, *TDO*, vol. 1, p. 60.

O temă predilectă a teologiei chiriliene o reprezintă «numele de Tată» al lui Dumnezeu⁶. Pe numele de Tată al lui Dumnezeu se axează de fapt toată teologia sa. Atât creația, cât și mântuirea sunt opera Sfintei Treimi. Prin crearea omului, cât și prin recrearea mântuitoare a sa, prin Fiul, în Duhul Sfânt, Dumnezeu voiește să-și extindă *iubirea Sa de Tată* și în planul existențial mărginit al făpturilor. Prin crearea omului în Fiul, Tatăl își actualizează iubirea de Tată față de om, pe care a gândit-o din veșnicie. Iar, prin activitatea răscumpărătoare a Mântuitorului, omul este reactualizat în poziția de fiu, sau Hristos răspunde iubirii Tatălui în chip desăvârșit și ca om. La Sfântul Chiril, afirmarea împreună-lucrării creatoare și mântuitoare a Tatălui prin Fiul, în Duhul Sfânt, este simultană expunerii prodigioase a relațiilor intratrinitare. Iar acest mod de abordare a *problemelor iconomice* deodată cu *aspectele tainice teologice* demonstrează accentul pe care Sfântul Părinte îl pune pe destinația filială a omului și pe fericirea întregului cosmos prin cuprinderea în iubirea Preasfintei Treimi, sau pe întrepătrunderea dogmelor triadologică, hristologică, antropologică și cosmologică.

Restabilirea și desăvârșirea omului ca fiu în Fiul se realizează prin Înviere și Înălțare, ca împlinire a operei mântuitoare. Astfel, Treimea și Învierea reprezintă «dogmele fundamentale» ale operei Sfântului Chiril⁷.

Învierea constituie spiritualizarea și împărtășirea firi omenești de puterea vieții și a nestricăciunii în mod absolut în Hristos, iar Înălțarea, introducerea acesteia în viața Preasfintei Treimi. Împărtășirea de viața divină a Sfintei Treimi este concomitentă restabilirii comuniunii cu Tatăl în Fiul, prin Sfântul Duh, deoarece, pe de o parte, plinătatea vieții este expresia iubirii desăvârșite, iar, pe de altă parte, Învierea este *o faptă a Treimii*: «Trupul va vlăstări și va fi readus la viață, dar nu fără de Hristos. Întrucât Acesta S-a făcut începutul învierii noastre și ușa fixării cortului în chip mai adevărat. Aceasta este ceea ce s-a spus printr-unul dintre Sfinții Prooroci: «Voi ridica cortul lui David cel căzut»⁸. Căci cortul lui Hristos, Care după trup provenea din sămânța lui David, este primul cort căzut, care a fost ridicat la nestricăciune prin puterea lui Dumnezeu și Tatăl»⁹.

⁶ Cf. Sfântul Chiril, *Comentariu la Ioan*, 11, 7, PG, 74, 500D-501A.

⁷ Cf. Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, *op. cit.*, p. 61.

⁸ Amos 9, 11.

⁹ Sfântul Chiril, *Comentariu la Ioan*, 4, 5, PG, 73, 644.

Simultaneitatea împărtășirii de viața nestricăcioasă și a restabilirii comuniunii cu Sfânta Treime, în Hristos, se vede și prin sublinierea rolului deosebit al Sfântului Duh – Duhul comuniunii și al iubirii Fiului de către Tatăl și a Tatălui de către Fiul – în actul Învierii.

Totuși, trebuie făcută următoarea precizare: în ceilalți oameni, starea de înviere nu presupune, automat, și comuniunea cu Sfânta Treime. Pentru a ne împărtăși de Învierea lui Hristos, prin Duhul Sfânt, ca stare de înfiere a noastră, în Fiul, trebuie să participăm și noi la spiritualizarea trupului nostru. Este vorba de componenta ontologic-ascetică a mântuirii realizate în Hristos sau de contribuția noastră, ajutați de Hristos, prin harul Duhului Sfânt, la procesul de înduhovnicire, la biruirea păcatului și întărirea spiritului nostru în vederea învierii¹⁰.

Toate aceste sublinieri ale destinului filial al omului sau a demnității sale de partener al dialogului iubirii ca *împărtășire și participare la firea dumnezeiască*, pun în relief caracterul paradoxal al omului ca persoană creată care participă la viața dumnezeiască, care este părtașă la «însușirile egale celor ce nu sunt de aici»¹¹: omul este împreună-purtător cu Dumnezeu, în Hristos, al însușirilor și puterilor dumnezeiești. De asemenea, evidențiază încă o dată temeiul trinitar al dogmelor sau fundamentarea tuturor adevărilor de credință pe *Adevărul Unic* al lui Dumnezeu Tri-Unul.

Partea a patra prezintă „Hristologia Sfântului Chiril în contextul hristologiei secolului V”, abordând o viziune actualizată, ce ține cont de bibliografia la zi. Este expusă, în mod detaliat istoria formulării învățăturii hristologice, istorie ce depășește dezbaterile de la Sinodul al III-lea Ecumenic (Efes, 431), continuând cu cele ce au dus la redactarea Simbolului de Unire dintre Sfântul Chiril al Alexandriei și antiohieni (433) și, ulterior, ca o recunoaștere generală a valorii contribuției sale hristologice, la al IV-lea Sinod Ecumenic (Calcedon, 451). În final sunt prezentate cele două percepții asupra libertății umane: cea elaborată pe linia chiriliană și cea având ca exponent pe Fericitul Augustin.

¹⁰ Cf. Idem, *Închinarea și slujirea în Duh și Adevăr*, 1, PG, 68, 149B-C.

¹¹ Idem, *Glafire la Geneză*, 1, PG, 69, 20B.

Întrepătrunderea adevărilor de credință și centrarea lor pe dogma trinitară în teologia Sfântului Chiril, reiese și din analizarea dogmei euharistice în viziunea marelui ierarh alexandrin. Învățătura de credință cu privire la Taina Sfintei Împărtășanii reprezintă pentru Sfântul Chiril o doctrină hristologică aplicată, cu implicații majore în restabilirea și îndumnezeirea omului, opusă hristologiei filosofice, de natură abstractă, a lui Nestorie¹².

Pentru Sfântul Chiril, teologia nu este un discurs filosofic abstract, ci viață, experiență, împărtășire de Cuvânt. Dogma, ca adevăr dumnezeiesc de credință, se trăiește sau se cunoaște numai prin experiență. Discursul teologic al Sfântului Părinte trimite întotdeauna spre concret sau către trăire. Astfel, dogma are o aplicabilitate vie în experiența mistică și liturgică sau în mărturisirea și învățătura adevărilor de credință se îmbină cu trăirea lor în mistică și-n cultul Bisericii.

Unitatea dogmelor și temeiul lor triadologic conferă un caracter tainic sau apofatic tuturor învățăturilor de credință. Dogmele dimensionate trinitar sunt *imagea vorbită* a comunității negrăite în iubire a omului cu Sfânta Treime, în Hristos.

Sfântul Chiril este un teolog al *adevărului trăit* sau al comuniunii, astfel că în teologia chiriliană dogma antropologică are pronunțate valențe participante, iar cea triadologică, un caracter tainic participat. Sfântul Chiril este *teologul unității lui Hristos*¹³ și, implicit, al unirii paradoxale sau al iubirii comunionale dintre Dumnezeu și om, cu baza în firea umană ipostaziată în Cuvântul dumnezeiesc.

Metoda Sfântului Chiril este exegetică și teologică, tot timpul raportându-se la Sfânta Scriptură¹⁴. Potrivit marelui ierarh din Alexandria, Sfânta Scriptură este prin excelență «izvorul cunoașterii celei adevărate»¹⁵. Iar pentru a ne hrăni din ea, avem nevoie de credință. Credința este efectul înrâuririi harului dumnezeiesc asupra noastră. Ea este în strânsă legătură cu lucrarea Duhului

¹² Cf. Drd. Ion Caraza, «Doctrina euharistică a Sfântului Chiril al Alexandriei», în *ST*, XX (1968), nr. 7-8, p. 541.

¹³ Cf. Jean Tixeront, *Histoire des dogmes dans l'antiquité chrétienne*, vol. III, Paris, 1928, p. 79..

¹⁴ Cf. Jean-Marie Labelle, «Saint Cyrille D'Alexandrie, témoin de la langue et de la pensée philosophiques au Ve siècle», în *RSR*, 1 (1978), p. 147; Hans Von Campenhausen, *The Fathers of the Greek Church*, Pantheon, New York, 1959, p. 147.

¹⁵ Cf. Sfântul Chiril din Alexandria, *Împotriva lui Iulian*, 6, PG, 76, 821B.

Sfânt, luminătorul minții noastre și descoperitorul tainelor dumnezeiești¹⁶. Credința cea adevărată și dogmele Bisericii le-am moștenit de la Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți.

„Influența mariologiei Sfântului Chiril asupra teologiei ortodoxe” constituie partea a V-a. Întreaga dispută hristologică a veacului al V – lea a fost declanșată în strânsă legătură cu recunoașterea sau nerecunoașterea adevărului dogmatic că Fecioara Maria este Născătoare de Dumnezeu. Acest adevăr, împreună cu chenoza, stă la baza unirii ipostatice a lui Hristos, de afirmarea lui fiind strâns legată realitatea operei răscumpărătoare a Fiului lui Dumnezeu: dacă în Iisus Hristos nu există decât un unic Subiect purtător al celor două firi și lucrător prin ele al mântuirii noastre – Cuvântul lui Dumnezeu, atunci în mod firesc trebuie afirmat că Fecioara Maria e Născătoare de Dumnezeu; și, dimpotrivă, dacă Maica Domnului nu este Născătoare de Dumnezeu atunci Cel născut din ea după firea Sa umană nu este Fiul lui Dumnezeu și s-ar compromite astfel întreaga operă de mântuire.

Sfântul Chiril, luând cunoștință de importanța și consecințele acestei învățături ține să menționeze că Fecioara Maria e Născătoare de Dumnezeu chiar din prima anatematică, arătând prin aceasta strânsa legătură între hristologie, soteriologie și mariologie: „Dacă cineva nu mărturisește că Emanuel este cu adevărat Dumnezeu și că prin aceasta Sfânta Fecioară este Născătoare de Dumnezeu, căci a născut trupește pe Cuvântul cel din Dumnezeu – Tatăl, care S-a făcut trup: să fie anatema”. De altfel, caterisirea lui Nestorie și condamnarea în mod oficial a doctrinei hristologice a acestuia la Sinodul de la Efes 431, s-a făcut prin proclamarea Fecioarei Maria ca « Născătoare de Dumnezeu » prin aceasta evidențiindu-se identitatea de persoană între Iisus Hristos și Fiul lui Dumnezeu – Cuvântul Întrupat.

Partea a VI-a "Finalitatea Chipului Hristic" este o prezentare a interpretării pe care o oferă teologul alexandrin asupra acestei teme de intense dezbateri în veacul al IV-lea, din perspectivă hristologică și antropologică.

Vorbind despre starea omului căzut în păcat, Sfântul Chiril al Alexandriei o caracterizează drept *o îmbolnăvire*¹⁷ a lui. Omul a pierdut armonia primordială cu

¹⁶ Cf. Idem, *Comentariu la Ioan*, 11, 10, PG, 74, 540B-C.

Dumnezeu și cu întreaga creație, dar el este responsabil pentru ceea ce alege să facă¹⁸. Deși Satana este tatăl păcatului¹⁹, omul a păcătuț prin alegere liberă, pentru că a ales să asculte pe Satana în locul lui Dumnezeu.

De aceea, ascultarea de Dumnezeu este arma împotriva păcatului și a demonilor. Dimpotrivă, continua păcătuire a noastră, îi face pe demoni să fie mai puternici decât mintea omului²⁰. Patimile din noi le dau puterea să ne stăpânească, de aceea Sfântul Chiril al Alexandriei vorbește despre „robia patimilor” sau despre „robia Satanei”, din care Hristos l-a răscumpărat pe om. Tocmai de aceea, în lupta noastră cu patimile, noi Îl avem drept *aliat* pe Dumnezeu, pentru că Satana, spune Sfântul Chiril, Îl are potrivnic pe Dumnezeu, în intenția lui de a ne nimici. Și pe când demonii ne propun numai rele, Dumnezeu ne dă puterea să dejucăm continuu lațurile lui²¹.

Pe scurt, Sfântul Chiril al Alexandriei vorbește despre *întunecarea* chipului lui Dumnezeu în om, prin păcat, ca despre o realitate dramatică, care ne-a scos din comuniunea cu Dumnezeu dar nu ne-a anulat libertatea de-a alege. De aceea, răul este o acțiune personală, a demonilor și a oamenilor, care se face prin alegere contrară lui Dumnezeu și nu o realitate ontologică.

Comuniunea cu Hristos, în lucrarea sa „Închinare și slujire în Duh și Adevăr”, este exprimată prin sintagma cheie: „Hristos în stare de jertfă continuă”. Pentru că Hristos împlinește toată Legea și Profeții și răscumpără pe omul căzut în păcat.

Însă Sfântul Chiril se dovedește un interpret mistic autentic al Vechiului Testament, pentru că ne luminează locurile hristologice ale acestuia. Jertfele, pentru el, indică prezența lui Hristos plină de Duhul Sfânt. Pentru că tot cursul revelației vechitestamentare îl are în prim-plan pe Hristos. De aceea, în Hristos, noi suntem răscumparați și înfiați duhovnicește, împărtășindu-ne de lumina neapropiată a Prea Sfintei Treimi²².

¹⁷ *Ibidem*, col. 1001.

¹⁸ *Ibidem*, col. 149.

¹⁹ *Ibidem*, col. 148.

²⁰ Idem, *Comentariu la Ioan*, în „PG” 74, col. 149.

²¹ Idem, *Scrieri. Partea întâi. Închinarea și slujirea în duh și adevăr*, p. 50-51.

²² Pr. Dumitru Stăniloae, *Jertfa lui Hristos și spiritualitatea noastră prin împărtășirea de ea în Sfânta Liturghie*, în „O”, nr. 1, 1983, p. 106-107.

Pentru că Hristos, prin umanitatea Sa transfigurată deplin, ne dăruie tuturor, fără nicio urmă de egoism și de favorizare a cuiva, puterea de a lupta cu patimile din noi și de a ne transfigura duhovnicește. Și aceasta, fiindcă Jertfa lui Hristos pe Cruce a avut două urmări fundamentale pentru umanitate: ne-a dezlegat de legăturile păcatului (In. 8, 32) și ne-a dat puterea de a ne face fiii lui Dumnezeu prin har (In. 1, 12-13). Prin învierea Sa din morți, ne-am făcut fii ai învierii, tocmai de aceea Botezul nostru este moarte și înviere mistică împreună cu Hristos.

Însă Sfântul Chiril subliniază că patima lui Hristos este mântuitoare pentru noi și sfințitoare. Pentru că ea ne-a curățit de păcat, intrat în ființa noastră prin depărtarea noastră de Dumnezeu. Hristos a centrat umanitatea noastră în bine, pentru că ea se aplecase, prin voință contrară, spre neascultare²³.

Astfel, prin moartea Fiului lui Dumnezeu întrupat, Tatăl a văzut cu ochi iubitori umanitatea. Pentru că moartea Lui ne-a făcut intrare la Tatăl, întru Duhul Sfânt, dându-ne posibilitatea comunii veșnice cu Treimea. Hristos S-a adus pe Sine lui Dumnezeu drept *pângă* a umanității, pentru ca oamenii să trăiască o viață nouă, duhovnicească. De aceea, viețuirea evanghelică nu este după litera Legii ci prin înnoirea duhului²⁴.

Pentru Sfântul Chiril, Hristos este împlinirea tipologică a șarpelui de aramă. Pentru că El a luat asupra Sa păcatul, El fiind fără de păcat, pentru ca să biruie toate păcatele în trupul Său²⁵. Sfântul Chiril arată că motivul răscumpărării noastre prin Hristos a fost stricăciunea, care a intrat în noi prin păcat. El a vindecat umanitatea noastră, pentru că se sălbătici²⁶. Și numai El putea să biruie tirania demonilor²⁷.

Însă El a putut face aceasta, pentru că Și-a asumat umanitatea în persoana Sa preexistentă. Și prin asumarea a ceea ce nu era, adică om, Hristos a unit în Sine firile într-un mod de nedespărțit²⁸. Pentru că numai astfel El putea să comunice umanității nestricăciunea și sfințenia dumnezeirii Sale. Prin moartea Lui

²³ Sf. Chiril al Alexandriei, *Scrieri. Partea a doua. Glafire*, trad. Pr. Dumitru Stăniloae, EIB, București, 1992, p. 371-377.

²⁴ *Ibidem*, p. 422-428.

²⁵ *Ibidem*, p. 436-439.

²⁶ Idem, *Către Romani*, V, 18, în „PG” 74, col. 789.

²⁷ Idem, *Omilia pascală*, 24, în „PG” 77, col. 888.

²⁸ Idem, *Tezaurul despre Sfânta Treime*, 32, în „PG” 75, col. 504.

El a umplut toate ale noastre de viață²⁹. Căci moartea nu putea fi invinsă nici printr-un suflet, nici printr-un înger, nici chiar prin Logosul Însuși ci printr-un trup înviat, unit, în mod nedespărțit, cu Dumnezeu³⁰.

În comentariul său la *Evanghelia după Ioan*, Sfântul Chiril al Alexandriei ne-a oferit o interpretare mistico-morală a răscumpărării. Și, în același timp, a vorbit despre importanța universală a răscumpărării prin Hristos. Căci, prin Hristos, spunea el, „întreaga creație a fost mântuită, de asemenea și Îngerii. [...] Căci noi am fost mântuiți prin El și El este toată îndreptarea noastră și mântuirea duhurilor celor suprapământești”³¹.

Partea a VII-a, "Conluzii", expune succint rezultatele cercetării noastre, oferind noi perspective în dialogul ecumenic contemporan.

Importanța deosebită a doctrinei hristologice a Sf. Chiril al Alexandriei se evidențiază și prin noutățile pe care le aduce: introduce expresia "două firi" în hristologia alexandrină, accentuează taina unirii celor două firi, sistematizează teoria comunicării însușirilor și mai ales privește din altă perspectivă, cu totul soteriologică, progresul firii umane în Mântuitorul: prin întreaga lucrare răscumpărătoare săvârșită în timp, Cuvântul lui Dumnezeu redă firii umane slava dumnezeiască pe care El, având-o ca Dumnezeu, o dobândește acum, pentru noi și ca om. Biserica a păstrat în terminologia ei, pentru unirea celor două firi, formula Sfântului Chiril "ένωσις κατ' υπόστασιν", rămânând în același timp în duhul marelui părinte alexandrin, care nu lasa impresia că prin cele spuse epuizează întreaga taină, fapt pentru care însoțește, uneori, unirea celor două firi cu adverbele devenite oficiale la Calcedon: nedespărțit, neamestecat, neschimbat sau numind unirea ca « negrăită ».

Așadar Taina Întrupării celei de-a doua persoane a Sfintei Treimi, a unirii Fiului lui Dumnezeu cu firea umană nu poate fi cuprinsă cu mintea și închisă în niște formule sau sisteme doctrinare. Hristologia înseamnă înțelegerea corectă a modului în care se realizează mântuirea noastră și de aceea la Sfântul Chiril îndumnezeirea firii umane reprezintă adevărul care concentrează în sine întreaga învățătură hristologică și soteriologică.

²⁹ Idem, *Despre Sfânta Treime*, V, în „PG” 75, col. 936.

³⁰ Idem, *Comentariu la Ioan*, XX, 19, în „PG” 74, col. 705.

³¹ Idem, *Glafire*, în „PG” 69, col. 549. Cf. Nicolae Chițescu, *Op. cit.*, p. 126.

BIBLIOGRAFIE

A. Izvoare

I. Scripturistice

Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, EIB, București, 1994.

Biblia sau Sfânta Scriptură, tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Ediție Jubiliară a Sfântului Sinod, EIB, București, 2001.

Septuaginta, 6 vol., coord. și trad. din gr. de Cristian Bădiliță, Edit. Polirom, Iași, 2004-2006.

II. Opera Sfântului Chiril Din Alexandria

Traduceri în limba română

Sfântul Chiril, *Anatematisme*, traducere de Pr. Dr. Olimp N. Căciulă, în *Anatematisma Sf. Chiril al Alexandriei*, București, 1973;

Idem, *Comentariu la Ioan*, traducere și note de pr. Prof. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2000;

Idem, *Comentariu la Luca*, traducere de Diac. Gheorghe Băbuț, Ed. Pelerinul Român, Oradea, 1998;

Idem, *Despre Sfânta Treime*, traducere , introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994;

Idem, *Glafire*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992;

Idem, *Închinarea și slujirea în duh și adevăr*, traducere, introducere și note de Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991;

Idem, *Zece cărți împotriva lui Iulian Apostatul*, traducere din limba greacă de Dr. Constantin Daniel, Edit. Anastasia, București, 2000.

Idem, *Comentariu la Psalmi*, trad. din limba greacă și note de Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, în rev. *Mitropolia Olteniei*, XLI (1989), nr. 4, pp. 37-62; nr. 5, pp. 45-76; nr. 6, pp. 100-121; XLIII (1991), nr. 1, pp. 52-72; nr. 2, pp. 53-73; nr. 3, pp. 42-61; XLIV (1992), nr. 1-6, pp. 118-133; XLIV (1993), nr. 1-6, pp. 140-152.

Idem, *Despre Întruparea Unuia-Născut*, traducere din limba greacă și note de Lucian Turcescu, în rev. *Studii Teologice*, XLV (1993), nr. 3-4, pp. 12-45.

Idem, *Răspunsul Sfântului Chiril al Alexandriei la combaterea celor 12 anatematisme de către Andrei al Samosatiei*, în traducerea lui Pr. Prof. Olimp N. Căciulă, *Anatematismele Sfântului Chiril al Alexandriei*, București, 1937;

Idem, *Epistola IV către Nestorie*, traducere Diac. Nicolae I. Popoviciu, *Începuturile nestorianismului*, (teză de licență), Sibiu, 1933;

Idem, *Epistola XVII Sinodală*, traducere Diac. Nicolae I. Popoviciu, *Începuturile nestorianismului*, (teză de licență), Sibiu, 1933;

B. DICȚIONARE, ENCICLOPEDII, LEXICOANE, MANUALE

***, *Dictionnaire de Théologie Catholique*, Paris, 1-15, 1903-1950.

***, *Dictionnaire de Spiritualité*, Paris, 1, 1975.

***, *Dictionnaire de Spiritualité ascétique et mystique, doctrine et histoire*, (ed. Marcel Viller), Paris, 1, 1937.

***, *New International Dictionary of New Testament Theology*, Exeter 1-3, 1975-1978.

BRIA, Ioan, *Dicționar de teologie ortodoxă A-Z*, EIB, București, ²1994.

COMAN, Pr. I. Gh., *Patrologie*, vol. I-III, EIB, București, 1984, 1985, 1988.

Idem, *Scriitori bisericești din epoca străromană*, București, 1979.

MATSOUKAS, Nikolaos, *Teologie dogmatică și simbolică*, vol. IV, *Demonologie*, trad. Nicușor Deciu, Edit. Bizantină, București, 2002.

Idem, *Istoria filosofiei bizantine*, trad. Pr. Constantin Coman și Nicușor Deciu, Edit. Bizantină, București, 2003.

MORESCHINI, Claudio, *Istoria filosofiei patristice*, trad. Alexandra-Maria Cheșcu, Edit. Polirom, Iași, 2009.

MORESCHINI, Claudio și NORELLI, Enrico, *Istoria literaturii creștine vechi grecești și latine. De la Conciliul de la Niceea până la începuturile Evului Mediu*, vol. II (1+2), trad. Elena Caraboi, Hanibal Stănciulescu, Edit. Polirom, Iași, 2004.

PĂTRAȘCU, Gheorghe, *Patrologie și Patristică. Secolele I-IV*, vol. I, Edit. Serafica, Roman, 2006.

PETERS, Francis E., *Termenii filosofiei grecești*, trad. Drăgan Stoianovici, Edit. Humanitas, București, 1993.

VOICU, Arhid. Constantin, *Patrologie*, vol. II, Edit. Basilica, București, 2009.

WINDELBAND, Wilhelm *Istoria filosofiei grecești*, trad. Tudor D. Ștefănescu, Edit. Moldova, Iași, 1995.

C. ARTICOLE, STUDII, LUCRĂRI

Andrușos, Hr., *Simbolica*, trad. de Iustin Moiescu, Edit. Centrului Mitropolitan al Olteniei, 1955.

Balca, Diac. Prof. N.: Învățătura despre Logosul Întrupat ca paradigmă a vieții creștinului în teologia apostolică și patristică, în rev. „Glasul Bisericii ”, Nr. 3 - 4, 1970,

- Boulnois, Marie-Odile, *Le paradoxe trinitaire chez Cyrille d'Alexandrie: hermeneutique, analyses philosophiques et argumentation theologique*, Roma, 1994.
- Bria, Pr. Prof. Ion, *Aspecte dogmatice ale unirii Bisericilor creștine*, în rev. „Studii teologice”, Nr. 1 – 2, 1968, pp. 3 – 170.
- Buchiu, Pr. Ștefan: *Întrupare și unitate*, Ed. Libra, București, 1997.
- Burgardt, Walter John, *The Image of God in Man, according to C. of A.* (Diss. Catholic University of America), Washington, 1957.
- Camelot, P., «La théologie de l'image de Dieu», în *RSPHT*, 40 (1956), pp. 443-471.
- Caraza, Drd. Ioan, *Doctrina Euharistică a Sfântului Chiril al Alexandriei*, în rev. „Studii teologice”, Nr. 7 – 8, 1968, pp. 528 -542.
- Caraza, Drd. Ioan, *Doctrina hristologică a lui Leonț de Bizanț*, în rev. „Studii teologice”, Nr. 5 – 6, 1967, pp. 321-333.
- Caraza, Drd. Ioan, *Hristologia Sinodului IV Ecumenic de la Calcedon în preocupările teologilor romano-catolici și protestanți din vremea noastră și punctul de vedere ortodox*, Ed. Episcopiei Sloboziei și Călărașilor, 2000.
- Căciulă, Pr. Olimp N., *Anatematisme Sfântului Chiril al Alexandriei*, Edit. Tipografia Cărților Bisericești, București, 1937.
- Chadwick, H., *Eucharist and Christology in the Nestorian Controversy*, in *JThS*, 2(1951), pp.145-164.
- Chițescu, Prof. N: *Formula « o singură fire întrupată a lui Dumnezeu »*, în rev. „Ortodoxia”, Nr. 3-4, 1965, pp. 295-307.
- Chițescu, Prof. N: *Ortodoxia și Bisericile Răsăritene mai mici*, în rev. „Ortodoxia”, Nr. 4, 1961, pp. 483-554.
- Coman, Pr. Prof. Ioan G., *Momente și aspecte ale hristologiei precalcedoniene și calcedoniene*, în rev. „Ortodoxia”, Nr. 1, 1965, pp. 44-82.
- Coman, Pr. Prof. Ioan G., *Și Cuvântul S-a făcut trup*, Ed. Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1993.
- Crainic, Nichifor, *Sfințenia – împlinirea umanului*, Edit. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1993.

- Cross, J., *La divinisation du chrétien d'après les Pères grecs, contribution historique à la doctrine de la grâce*, Paris, 1938.
- De Dourand, Prof. G. M., «La Théologie des dialogues de Saint Cyrille d'Alexandrie», în *SCh*, vol. 97, Les éditions du Cerf, Paris, 1964, pp. 81-150.
- Devreesse, R., «Les Actes du Concile d'Ephèse», în *RSPHT*, 18, pp. 223-242, 408-431, Paris, 1929.
- Diepen, D.H.M., *Aux Origines de l'Anthropologie de Saint Cyrille d'Alexandrie*, Desclée de Brouwer, 1957.
- Dratsellas, C., *Man in his original state and in state of sin according to St. Cyril of Alexandria*, Athens, 1971.
- Dratsellas, C., *Questions on soteriological teaching of the Greek Fathers. With special reference to St. Cyril of Alexandria* în *Θεολογία*, Atena, 1974.
- Du Manoir De Juaye, Hubert, *Dogme et Spiritualité chez Saint Cyrille d'Alexandrie*, Edit. «Librairie Philosophique J. Vrin», Paris, 1944.
- Evdochimov, Paul, *Ortodoxia*, traducere din limba franceză de Dr. Irineu Ioan Popa, Arhiereu Vicar, Edit. IBMBOR, București, 1996.
- Festugière, F.J., «La division corps, âme, esprit de *I Thess. 5, 23* et la Philosophie grecque», în *RCSR*, 20(1930), pp. 385-415.
- Florovsky, Pr. G., «The Christological Dogma and its Terminology», în *GOTHr*, 13, 2(1968), pp.190-195.
- Florovsky, Pr. G., *Biblie, Biserică, Tradiție. O perspectivă ortodoxă*, traducere în limba română și prefață de Radu Teodorescu, Edit. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2006.
- Galeriu, Pr. Prof. Constantin, *Jertfă și răscumpărare (teză de doctorat)*, Edit. Harisma, București, 1991.
- Galtier, P., «*L'unio secundum hypostasim* chez Sainte Cyrille», în *Gregorianum*, 23(1952), pp. 351-398.
- Grillmeier, A., *Age to Chalcedon(AD 451)*, London-Oxford, 1975.
- Grillmeier, A., *Le Christ dans la Tradition Chrétienne. Del'âge Apostolique à Chalcedoine (451)*, Les Éditions du Cerf, Paris, 1973.

- Ică, Drd. Ioan I.: *Definiția hristologică a Sinodului IV Ecumenic și semnificația ei dogmatico-simbolică*, în rev. „Mitropolia Ardealului, Nr. 1, 1987, pp. 22-56.
- Joussard, Georges, *La doctrine christologique de Saint Cyrille d'Alexandrie avant la querelle nestorienne*, Lille, 1971.
- Jugie, Martin, «La terminologie christologique de Saint Cyrille d'Alexandrie», în *EO* 15(1912), pp. 12-27.
- Jugie, Martin, «Le dogme de péché original dans L'Église Grecque», în *Revue Augustinienne*, 16(1910), pp. 163-177.
- Khalifé-Hachem, Elias: *La personne et la doctrine de Nestorius jugées au concile d'Éphèse*, în rev. „Istina”, nr 2 , 1988, pp. 214-220.
- Koen, Lars, *The Saving Passion. Incarnational and Soteriological Thought in Cyril of Alexandria's Commentary on the Gospel according to St. John* (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Doctrinae Christianae Upsaliensia 31), Upsala, 1991.
- Liebaert, Jacques, *La doctrine christologique de S. Cyrille d'Alexandrie avant la querelle nestorienne*, Lille, 1951.
- Lossky, Vladimir, *După chipul și după asemănarea lui Dumnezeu*, traducere din limba franceză de Anca Manolache, Edit. Humanitas, București, 2006.
- Meyendorff, John, *Hristos în gândirea creștină răsăriteană*, traducere din limba engleză de Pr. Prof. Nicolai Buga, Edit. IBMBOR, București, 1997.
- Norris, R. A., *The Christological Controversy, Sources of Early Christian Thought*, Philadelphia, 1980.
- O'Keefe, John Joseph IV, *Interpreting the Angel: Cyril of Alexandria and Theodoret of Cyrus: Commentators on the Book of Malachi*, Catholic University of America PhD Thesis, 1993.
- O'Keefe, John Joseph IV, «Kenosis or Impassibility: Cyril of Alexandria and Theodoret of Cyrus on the Problem of Divine Pathos», în *StP*, 32(1997), pp. 358-365.
- Pîslaru, Pr. Matei: *Sfântul Chiril, Patriarhul Alexandriei și filozoafa Hypatia*, în rev. „Mitropolia Banatului”, Nr. 7 – 9, 1970, pp. 484 – 504.

- Popescu, Magistrand Dumitru, «Sfințenia după Sfântul Chiril al Alexandriei», în rev. Ort., XIII, (1961), nr. 2, pp. 230-241.
- Popescu, Pr. Prof. Dumitru: *Ortodoxie și contemporaneitate*, Ed Diogene, București, 1996.
- Popescu, Teodor M: *Condițiile istorice ale formării vechilor biserici orientale*, în rev. „Ortodoxia”, Nr. 1, 1965, pp. 28-44.
- Popescu, Teodor M: *Importanța istorică a Sinodului al IV – lea Ecumenic*, în rev. „Ortodoxia”, Nr. 2 -3, 1951, pp. 495 – 538.
- Sandu, Pr. Prof Ștefan N., *Istoria Dogmelor*, vol. I (Istoria dogmelor din epoca postapostolică până la Sfântul Ioan Damaschin), Edit. Bren, București, 2002.
- Seviciu, Arhim. Timotei: *Doctrina hristologică a Sfântului Chiril al Alexandriei în lumina tendințelor de apropiere dintre Biserica Ortodoxă și vechile Biserici Orientale*, teză de doctorat, în rev. „Mitropolia Bamatului, Nr. 7 – 9, 1972.
- Seviciu, Arhim. Timotei: *Puncte de contact între Hristologia calcedoniană și necalcedoniană în perspectiva doctrinei Sfântului Chiril al Alexandriei*, în rev. „Ortodoxia”, Nr. 4, 1989, pp. 7–18.
- Siddals, R. M., «Logic and the christology in Cyril of Alexandria», în *Journal of Theological Studies* N.S. 38(1987), pp. 341-367.
- Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru: *Fiul lui Dumnezeu și restaurarea omului*, ed. a II – a, Ed. Omiscop, Craiova, 1993.
- Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru: *Hristologia Sinoadelor*, în rev. „Ortodoxia”, Nr. 4, 1974, pp. 573 – 579.
- Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru: *Definiția dogmatică de la Calcedon*, în rev. „Ortodoxia”, Nr. 2-3, 1951, pp. 295 – 440.
- Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru: *Fiul lui Dumnezeu și Fiul Omului*, în rev. „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, Nr. 5 – 6, 1980, pp 733 – 763.
- Stăniloae, Pr. Prof. Dr. Dumitru: *Posibilitatea reconcilierii dogmatice între Biserica Ortodoxă și Vechile Biserici Orientale*, în rev. „Ortodoxia”, Nr. 1, 1965, pp. 5 – 28.